

Fuat Sezgin Hoca'nın Ardından

Prof. Dr. Ömer Özsoy, 4 Temmuz 2018

<http://www.karar.com/gorusler/omer-ozsoy-yazdi-fuat-sezgin-hocanin-ardindan-902554>

Frankfurt Goethe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ömer Özsoy, geçen hafta hayatını kaybeden İslam Bilim Tarihi Araştırmacısı Fuat Sezgin için “Bilim tarihçileri arasındaki Müslüman düşmanı kültüralizme karşı mücadele veriyordu” diyor.

2006 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden ayrılıp halen çalışmakta olduğum Frankfurt Goethe Üniversitesi'ne geçmeye karar verdiğimde, helallik dileyip dua ve tavsiyelerini almak üzere ziyaret ettiğim Mehmed Said Hatiboğlu Hocamız bana şunları söylemişti: “Oğlum, Fuat Sezgin Hocamızın bulunduğu şehre gidiyorsun. Onunla yakinen birlikte çalışmak, ilminden faydalanmak ve çalışmalarında ona hizmet etmek bizlere nasip olmadı; sen bu fırsatı iyi değerlendir, ona hizmet et, benim adıma da ellerinden öp!” Frankfurt'a gelir gelmez Fuat Hoca'yı ziyaret ettim. Hatiboğlu Hocamın selamını ve gönderdiği Hacı Baba ürünü su böreğini iletmekle kalmayıp, bana tavsiyesini de olduğu gibi aktardım. Çok duygulandı, yaşarmış gözlerle “Estağfirullah” dedi, “Mehmed Bey çok nazik bir insan!”

Geçen yıllar içinde, özellikle enstitüsünün misafirhanesinde kaldığımız bir yılı aşkın züre zarfında Fuat Hoca ile yoğun beraberliğimiz oldu. Bu imkâna sahip olduğum için kendimi hep şanslı addettim. Sohbet konularımız genellikle Avrupa genelinde İslam ve Müslümanlarla ilgili gittikçe olumsuzlaşan algı ve tutum, İslam dünyasının içinde bulunduğu trajik durum ve giderek derinleşen ahlaki kriz, Türkiye'deki bilimsel ve siyasal gelişmeler ve Almanya'da filizlenmekte olan İslam İlahiyatı'nın durumu gibi meselelerdi. Tabii ki, Türkiye'deki müzenin tasarlanması ve kuruluşu ile ilgili memnuniyetinden, bu esnada karşılaştığı, çalışmaları uzaktan takip etmenin getirdiği zorluklardan, daha sonra vakıf ve enstitünün kuruluşu ve gelecek planlarından, hayallerinden bahsettiği veya o an için zihnini meşgul eden, yazmakta olduğu gündemindeki bilimsel konular üzerine konuştuğumuz da oldu kuşkusuz. Onu en çok heyecanlandıran, ilmî konular üzerine konuşmaktı; böyle zamanlarda gözlerinin sevinçle parladığını farkederdiniz. Buhârî'nin Kaynakları eserindeki bir ayrıntıyla ilgili soruma cevap verirken adeta kitabı daha dün yazmış gibi en ufak detayların bile zihninde ne kadar taze kaldığını müşahade ettiğimde duyduğum hayranlığı tarif edemem. Rahatsız olması veya yurtdışında bulunması müstesna, hafta sonları da dahil olmak üzere her gün sabah 8 akşam 5 arası mesai yaptığı enstitüsünde çalışmalarının odağını, son yıllarda, hayatının projesi olarak niteleyebileceğim dev eseri “Arap Kitabiyatı Tarihi”nin (Geschichte des Arabischen Schrifttums: GAS) son cildinin telifi oluşturuyordu. Bu tutkulu yoğunluğu nedeniyle doğrudan müdahil olmaya vakit ayıramasa da, İslam İlahiyatı ile ilgili gelişmeleri de ilgiyle takip ediyor ve kendi yaşadığı zorluklarla karşılaştığında Almanya'da kamu imkânlarıyla İlahiyat bölümleri kurulmasına inanamıyordu. Bu vesileyle, gerek kurumsallaşma gerekse muhteva bakımından nelere

dikkat edilmesi gerektiği konusundaki çok değerli tavsiyelerini ve sıkıntılı kuruluş yıllarında her istişare ihtiyacı duyduğumda cömertçe zaman ayırdığını şükran ve minnetle anmak isterim. Frankfurt'ta İslam İlahiyatı'nın şekillenmesinde Hocamızın dolaylı da olsa derin katkıları olmuştur.

Fuat Sezgin dürüst bir tarihçi olarak sadece tarihî hakikatin peşindeydi ve ortaya çıkardığı hakikatler Müslümanların geçmişi açısından yüz akı olduğu için de mutluydu.

Kendisine verdiğim açık çekiğe rağmen, Fuat Sezgin Hoca'nın yardım talep ettiği nadir oldu. Bunlar da genellikle eliyle yazdığı Türkçe metinlerin bilgisayarda dizilmesi (kendisi bilgisayar kullanmıyordu), bazı Türkçe metinlerin Almancaya veya Almanca yazdığı metinlerin Türkçeye çevirisi gibi enstitü çalışanlarının yardımcı olamayacağı türden işlerdi. Kimi taleplerini zevkle bizzat yerine getirdim, kimini onun onayıyla genç arkadaşlarıma veya öğrencilerime devrettim. Hoca'nın çalışma temposu ve geride bıraktığı muazzam ilmî mirasa nispetle bunlar bizim için onur verici, ama zikredilmeye değmeyecek mütevazı katkılardı kuşkusuz. Ama bu sayede Avrupa'da yetişen nice genç ilahiyatçı kendisini tanıma, onunla konuşma, hâl ve tarzına şahit olma imkânı bulmuş oldu ve benim için bu çok önemliydi. Nitekim öğrencilerimizden bir grup bu muarefeye istinaden Hoca'dan Buhârî'nin Kaynakları'nı Almanca'ya çevirme izni almayı başarabildi ve yapılan tercümeleme yine öğrencilerimizin çıkardığı İslami İlimler internet dergisinde tefrika olarak yayımlandı. Bildiğim kadarıyla çeviri çalışması halen devam ediyor; umarım, tamamlanınca ailesinin onayıyla kitap olarak basılması da mümkün olur. Yeri gelmişken, Fuat Sezgin'in ilmî mirasının varisleri olan kurumların himmet etmesi gereken en öncelikli işlerden birinin, bu kitabın ehil kişiler tarafından önemli dillere çevirisini ve seçkin yayınevleri tarafından basımını organize etmek olduğunu söylemek isterim.

Fuat Hoca'nın bu kitapta Buhârî'nin Sahîh'indeki rivayet malzemesinden hareketle yaptığı çoğu tespit, o zamanlar gerek Müslüman âlimler gerekse oryantalistler arasında yaygın olan hadis tarihine dair yargılar ve İslam'ın ilk üç asırdaki yazılı kaynaklarının tarihine dair tasavvurlar açısından devrim niteliğindedir. Bunu teslim eden insaf ehli bilim insanları hem Doğu'da hem Batı'da elbette olageldi, ama genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, bilim tarihçisi Fuat Sezgin'in bizzat bilim tarihi içindeki yerinin yeterince takdir edilmediğini, hatta sistematik olarak görmezden gelindiğini söylemek durumundayım. Mesela, istisnaları olmakla birlikte Müslüman araştırmacılar GAS'ı bir bilim tarihi eseri olarak değil, bibliyografya olarak görür ve kullanırlar. Bu yüzden de, ulum-i islamiyenin tarihine, tefsir veya hadis tarihine dair yayınlarda Sezgin'in bulgu ve tespitlerinin izleri nadiren hissedilir. Yine istisnaları olmakla birlikte Batılı şarkiyatçılar da Fuat Sezgin'i ya ignore etme veya alaylı ifadelerle küçük görme yolunu seçerler. Kadirşinaslık bakımından istisnalardan biri olan Angelika Neuwirth'ten, Frankfurtlu bir oryantalist olan Manfred Ullmann'ın Arap sözlükbilimine dair çalışmasında Fuat Sezgin'in bir tespitine, isim vermeksizin "Bir Türk iddia ediyor ki ..." şeklinde atıfta bulunduğunu duyduğumda irkilmiştim.

Sezgin'in, ilk iki asırda tasnif olunduğu rivayet edilen, ama elimize ulaşmayan kitapların gerçekten mevcut olup olmadığının sonraki kitaplardaki atıflardan hareketle saptanabileceği, hatta isnadlardan ve iktibaslardan hareketle bazılarının yeniden inşa edilebileceği şeklinde özetleyebileceğim, doktora çalışması esnasında geliştirdiği ve GAS'ın ulum-ı islamiyeye dair birinci cildinde pek çok yitik eserin tespitinde başarıyla kullandığı metodun serencamı ibret vericidir. Fuat Hoca'nın bu tespitini, İslam dünyasında kendisine atıfta bulunan çoğu yazar, "başında isnad bulunan her bilginin otantik olduğu" şeklindeki polemik yargının teyidi olarak aktarmak veya neredeyse tefsir rivayetlerindeki isnadların ulaştığı her sahabe ve tabiiye bir tefsir nispet edecek kadar suyunu çıkarmak suretiyle istismar ederken, oryantalistler de ya hiç bahsini etmedi ya da "safdilce bir iyimserlik" (Herbert Berg) olarak niteledi. Ama bu arada, kısmen onun metodik yaklaşımına, kısmen Joseph Schacht'ın temelini attığı ve Gauthier Juynboll'un formüle ettiği 'müşterek ravi' (common link) teorisine dayanarak isnad araştırmalarını derinleştiren ve Batı'da bilinen metin tenkidi yöntemleriyle mezcederek artık genel kabul görmüş bir tarihsel analiz ve rivayet tarihlendirme yöntemi (isnad-cum-matn-Analyse) geliştiren çevreler de oldu (Harald Motzki, Gregor Schoeler, Andreas Görke vd.). Fuat Hoca, uzun yıllardır hadis alanına münhasır bir çalışması olmasa da, bu sahadaki oryantalistik yayınları da takip ediyordu ve bu yayınlarda kendi çalışmalarına ya hiç atıfta bulunulmadığını veya oldukça sönük atıflarda bulunulduğunu görmek, 'referans' konusuna, yani bilginin kaynağını belirtme ve alimlerin görüşlerini doğru aktarma ilkelerine çok büyük bir önem veren bir bilim tarihçisi olarak onu çok üzüyor ve kızdırıyordu.

Fuat Sezgin Hoca uluslar arası bilim camiasında daha genç yaşta haklı bir şöhret kazandı. Çok sayıda fahri doktora unvanına ve saygın ödüle layık görüldü, hatta almayı reddettiği ödüller dahi oldu. Ama hiç bir taltifin onu, çok sevdiği ülkesinden son yıllarda gördüğü iade-i itibar ve Türkiye'de kendi gözetiminde kalıcı kurumlar oluşmasına şahit olmak kadar mutlu ettiğini sanmıyorum. Bu yüzden son yıllarını adeta Türkiye'de kalıcı bir iz bırakma hedefine tahsis etti. Umarım hayalleri gerçek olur, kurduğu kurumlar onun ömürlük eserini doğru anlayıp, doğru konumlandırabilecek ve bıraktığı yerden devam edebilecek alimler yetişmesine ve Müslümanların bilimler tarihindeki yerinin ve geliştirdikleri bilim anlayışının geniş kitleler nezdinde tanınır olmasına hizmet eder. Kendisi bir Müslüman evladı olarak atalarının tarihsel başarılarıyla gurur duyan bir âlimdi, ama Müslümanların veya İslam medeniyetinin üstünlüğünü ispatlamak gibi bir davası yoktu. Son tahlilde, Müslüman âlimlerin çizdikleri haritalardaki mucizevi isabetle gurur duysa da, bu alimlerin torunlarının harita okumaktan dahi aciz bir durumda bulunmasından utanıyordu. Bilim tarihine dair çalışmalarının bazı Müslüman çevreler tarafından böyle bir apoloji istikametinde yorumlandığını görmekten rahatsızlık duyduğuna çok kez şahit oldum. O dürüst bir tarihçi olarak sadece tarihî hakikatin peşindeydi ve ortaya çıkardığı hakikatler Müslümanların geçmişi açısından yüz akı olduğu için de mutluydu. Onun hareket noktasını, pür ilmî faaliyetin kültürel ve dinsel kimlikleri aşan bir karaktere sahip evrensel nitelikli bir bayrak yarışı olduğu ve hangi milletten olursa olsun ilim ehlinin tek bir aile olduğu temel kabulleri teşkil ediyordu. Tam da bu nedenle Ortaçağ ve sonrasında İslam düşmanlığı veya bilimsel yetersizlik gibi marazi saiklerle Müslümanların ilmî başarıla-

rının üstünün örtüldüğünü deşifre ediyor ve bilim tarihçileri arasındaki Müslüman düşmanı kültüralizme karşı mücadele veriyordu. İlim camiasının ve Hocamızın miras bıraktığı kurumların en öncelikli misyonu, onun bu ilmî davasının bekçiliğini yapmak ve onun çalışmalarının kendi temel kabullerine aykırı bir Müslüman kültüralizmine kurban edilmesine fırsat vermemektir. Böyle bir gelişmeyi görmek en çok onu üzerdi zira. “Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Yılı” olarak ilan edilen 2019’un onun sağlıklı çizgisinin doğru anlaşılmasına ve yaygınlaşmasına vesile olmasını diliyorum.

Fuat Sezgin, boşluğu doldurulamayacak dev bir çınardı; bu fani dünyada payına düşen zaman diliminde inanılmaz işler başararak bizlere veda etti. Allah rahmet eylesin.